

гэты шлях татальнага разбурэння і яднання на прынцыпова новых асновах дзеля стварэння новай універсальнасці.

Сярод прыкладаў літаратуры постмадэрнізму варта назваць «філасофскі трылер» італьянскага пісьменніка Умберта Эко «Імя ружы» (1981) і «Маятнік Фуко» (1988), п'есу англійскага драматурга (родам з Чэхаславакіі) Тома Стопарда «Разенкранц і Гільдэнстэрн мёртвыя» (1967) і інш. На Беларусі постмадэрнізм прадстаўлены ў розных відах культурнай дзейнасці (аб'яднанне «Бум-бам-літ», ансамбль «Класік-авангард»), элементы гэтай культуры прысутнічаюць і на старонках газет «Наша Ніва», «Культура», у паэзіі А. Разанова і інш. Зразумела, што творчасць у постмадэрнісцкім кірунку патрабуе не толькі вытанчанага мастацкага густу, але і грунтоўнай літаратурнай, філасофскай, культуралагічнай падрыхтоўкі. Невыпадкова гэта мастацтва прызнае элітарным — процілеглым па сутнасці і форме сучаснай «масавай культуры».

ЖАНРЫ «МАСАВАЙ ЛІТАРАТУРЫ»

«Масавая літаратура» часцей за ўсё арыентаваная на так званага дыферэнцыяванага спажывца — на дзіця або пэўнага ўзросту (літаратура для падлеткаў, для людзей старэйшага ўзросту і г. д.), або па прафесійным прыкметам (у цэнтры ўвагі — прафесіянал: дэтэктыў, калер, вучоны і інш.), або па прыкметах полу (для жанчын, для мужчын).

Сярод жанраў «масавай літаратуры» асаблівае распаўсюджванне атрымалі наступныя. У *бытывым*, або «жаночым», раманах разглядаецца часцей за ўсё жыццё прыватнага чалавека, сям'і, гарадка і інш., на працягу значнага адрэзка часу. Чытач, як правіла, уважліва сочыць за перыпетыямі жыццёвых лёсаў, перажывае за любімых герояў, радуецца з імі і пакутуе з іх, спадзеючыся на шчаслівы фінал, што ўзнагародзіць герояў. Таму для такіх твораў у большасці выпадкаў характэрны так званы хэпі-энд. Сярод лепшых прыкладаў варта назваць раманы «Знесеныя ветрам» Маргарэт Мітчэл (1936, экранізаваны ў 1939 годзе з удзелам Бів'ен Лі і Кларка Гэйбла ў галоўных ролях), «Спяваючыя ў цярноўніку» аўстралійскай пісьменніцы Колін Макалаў (1977), якая пазней пераехала ў ЗША. Яе твор разглядаюць як своеасаблівы адказ на раман Мітчэл.

Жанр «вестэрна» прысвечаны перасяленню на Захад ЗША. Паводле канонаў «вестэрна», тут, на Дзікім Захадзе, ёсць маленькі драўляны гарадок, прэрыя, багатая на расліннасць, або пустыня, выпаленая сонцам, індзейцы («чырвоначаскыя») — злодзеі або памагатыя, галоўны герой — каўбой, пачцівы і вынаходлівы, смелы і дужы (як з кнігі Оўэна Уістэра «Віргінец», 1902, прыгажун, у якога «доўгія залацістыя валасы, што хвалямі падаюць з-пад шырокай белай шляпы»), і Яна, якую выратаўвае герой. У «вестэрнах» праяўляецца жаданне чалавека або ўцячы ад перагнатых най матэрыяльнымі набыткамі цывілізацыі і зведаць сапраўдны водар жыцця на ўлонні прыроды, або, наадварот, гучыць апалагетызацыя, усхваленне амерыканскага ладу жыцця, які павінен быць пашыраны і на ўсю тэрыторыю краіны. Першакрыніца жанра стала раманам Фенімора Купера пра Скурану Панчо-ху — франтыра Нэці Бампа, Зверабоа, а таксама шэраг твораў іншых пісьменнікаў. Ад літаратурнага вядзе сваё паходжанне кінажанр — фільм-вестэрн.

Да жанраў «масавай літаратуры» адносяць таксама *дэтэктыў*. Як жанр ён нарадзіўся ў XIX стагоддзі ў творчасці знакамітага амерыканскага пісьменніка Эдгара По. Ужо ў творах По выявіліся асноўныя прыкметы дэтэктыву: тайнае злачынства, проціпастаўленне магутнасці розуму сілам зла, герой — выкрывальнік зла, дэдуктыўны метады якога — разгадка тайны з дапамогай падказак — стаў узорам жанру. Далейшае развіццё жанру адбывалася ў творчасці Артура Конан Дойла, а ў XX стагоддзі ў Жоржа Сіменона (яго раман «Порт у тумане» і шэраг апавесцей выйшлі ў перакладзе на беларускую мову), Агаты Крысці. Іх творы лічацца прыкладам «высокай» літаратуры. З цягам часу дэтэктыў губляе рамантычныя элементы і набывае больш прыземленае, побытавае значэнне. Сюжэт можа разгортвацца як адказ на пытанне: «Хто забіў?», а ў «перавернутым» дэтэктыве раскрываюцца матывы і метады злачынства, у той час як злачынца вядомы з самага пачатку. «Раман атмасферы» адлюстроўвае атмасферу дзеянняў, учынкаў, «псіхалагічны дэтэктыў» — псіхалогію герояў, у «паліцэйскіх пратаколах» праводзіцца дэтальнае паліцэйскае расследаванне і г. д. Сярод найбольш вядомых твораў — *бестселеры* (кнігі, якія маюць найвышэйшы чытацкі попыт) амерыканца Мікі Спілейна пра прыватнага дэтэктыва Майка Хамера (звыш 180 млн кніг было прададзена да выхаду 12-га

рамана пра гэтага героя), англічаніна Яна Флемінга пра агента 007 Брытанскай сакрэтнай службы Джэймса Бонда і інш.

Жанр дэтэктыву атрымаў сваё распаўсюджанне і на Беларусі — як у выглядзе перакладаў з замежнай літаратуры (у зборніках «Замежны дэтэктыў»), так і ў арыгінальнай творчасці аўтараў (творы М. Чаргінца і інш.).

У так званых *трылерах* (з англ. «дрыжаць», «калаціцца») адным з асноўных элементаў апавядання з'яўляецца жахлівае, якое прымушае калаціцца ад страху. Тэматыкай трылераў звычайна з'яўляюцца гвалт, секс, ірацыянальныя з'явы, катастрофы і інш. Сцэнарыі да сваіх кінастужак у гэтым жанры распрацоўваў амерыканскі кінарэжысёр Альфрэд Хічкок. Вострым сюжэтам вылучаюцца таксама кнігі брытанскага аўтара Джэймса Хэдлі Чэйза.

Сярод жанраў «масавай літаратуры» асаблівае месца занялі *коміксы*, або так званая графічная літаратура. Гэты жанр вядомы з канца XIX стагоддзя, калі былі закладзены яго асновы: у малюнках паказана сканцэнтраваная сутнасць таго, што паслядоўна і абгрунтавана разгорнута на старонках «сур'ёзнай» літаратуры. Герой таксама змяняўся з цягам часу. У пачатку XX стагоддзя гэта быў гроб, тахабны чалавек, якому ўласціва ўчэпістасць, зварот п'явасць, вынаходлівасць, якія ён выкарыстоўвае супраць людзей (такім «героем» быў Фантамас П'ера Сувестра, 1911 год). У 20-я гады героем стаў маленькі смілы чалавечак — сімвал дабрачыннасці, прыстойнасці, аўлення пра тое, якім павінен быць чалавек (герой дзіцячых мультыплікацыйных стужак Мікі Маўс, качане Дональд, маленькі герой Чарлі Чапліна і інш.). У 60—70-я гады маленькія героі пераўзыходзяць вядомых і багатых, перамагаюць зло, хаця і не прагнуць быць уладарамі свету (герой старажытных галаў Астэрыкс са сваімі спадарожнікамі Абеліскам і сабакай Ідэфіксам). Гісторыя развіцця графічнай літаратуры вызначаецца тым, што тэматыка яе твораў пашыраецца, яна выклікае цікавасць не толькі дзяцей, але і дарослых, сфера яе выкарыстання ўбірае ў сябе не толькі мультыплікацыю, кіно, тэатр, але і навучальны працэс, з развіццём новых тэхналогій і камп'ютэрызацыяй жыцця яна спрыяе вывучэнню замежных моў. Гэта літаратура набывае сваё распаўсюджанне і на Беларусі, у тым ліку і на аснове беларускага нацыянальнага матэрыялу.

ЛІТАРАТУРА

НАСТАЎНІКУ І ВУЧНЮ — ПРА СУЧАСНЫ ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС

Ароўка М. М., Дзюбайла П. К., Лаўшук С. С. На парозе 90-х: Літаратура і афія. Мн., 1993.

Берстоў М. Адчуванне пульсу жыцця: Літаратурны шлях Генадзья Бурдэшка // Бел. мова і літ. у школе. 1990. № 6.

Бельскі А. І. Сучасная беларуская літаратура: Станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцяў (80—90-я гг.). Мн., 1997.

Бельскі А. І. Крылы маладосці: Маладая беларуская паэзія // Бел. мова і літ. у школе. 1991. № 2, 3, 4.

Бельскі А. Да глыбінняў жыцця: Маладая беларуская проза 80-х — пачатку 90-х гг. // Бел. мова і літ. у школе. 1991. № 2, 3, 4, 5, 6.

Бельскі А. Пуцявінамі абнаўлення: Маладая беларуская драматургія 80-х — пачатку 90-х гг. // Роднае слова. 1994. № 1, 3.

Бельскі А. Зорка Палын: Тэма Чарнобыльскай трагедыі ў беларускай паэзіі // Бел. мова і літ. у школе. 1990. № 3.

Бельскі А. Выпрабаванне смерці і чалавечнасцю: Вайна ў Афганістане і літаратура // Бел. мова і літ. у школе. 1990. № 7.

Васюченко П. О человеке, укусившем собаку. Нёман. 1992. № 3.

Васюченко П. Стрэлы па чыстай мішэні: Творчасць А. Петрашкевіча // Бел. мова і літ. у школе. 1990. № 5.

Вярцінскі А. «Час не столькі паэтычны, колькі палітычны» // Бел. мова і літ. у школе. 1991. № 3.

Гарадніцкі Я. «І верад свой я ў слова пераклаў...»: Эсэ пра творчасць Алеся Рэзанава // Бел. мова і літ. у школе. 1991. № 1.

Гарэлік Л. «Акрас не патрабую...»: Літаратурны партрэт В. Зуёнка // Бел. мова і літ. у школе. 1991. № 7, 8.

Гілевіч Н. «Трымаўся ўласнага сумлення» // Бел. мова і літ. у школе. 1991. № 11.

Грамадчанка Т. Каб вярнулася песня: Літаратурны партрэт Алеся Жука // Роднае слова. 1997. № 4.

Кавалёў С. Партрэт шкла. Мн., 1991.

Кавалёў С. Як пакахаць ружу: Літаратурна-крытычныя артыкулы пра маладую беларускую паэзію 80-х гадоў. Мн., 1989.

Козіч В. Слова — Чалавек — Прырода: Проза маладых // Польшыя. 1991. № 10.

Корань Л. Ці лёгка быць геніем? // Польшыя. 1994. № 8.

Лявонава П. Шматаспектны аналіз мастацкага тэксту // Роднае слова. 1994. № 7, 8, 9, 11.

Макаравіч А. Праблемнае выкладанне літаратуры ў X—XI класах па сістэме перспектыўных ліній // Роднае слова. 1994. № 9, 10, 12.

Мішчанчук М. «Так цяжка шлях нам церабіць да Беларусі!»: Пра зборнік паэзіі Ніла Гілевіча «На высокім алтары» // Роднае слова. 1995. № 9.

Мішчанчук М. Недапетая песня: Развагі пра творчасць Анатоля Сербантовіча // Роднае слова. 1997. № 5, 6.